

28. Lawrence D. H. Twilight in Italy / David Herbert Lawrence. – N. Y. : CreateSpace, 2011. – 136 p.
29. Lawrence D. H. Lady Chatterley's Lover / David Herbert Lawrence. – N. Y. : Empire Books, 2011. – 374 p.
30. Lawrence D. H. Fantasia of the Unconscious / D. H. Lawrence // Psychoanalysis and the Unconscious and Fantasia of the Unconscious. – Dover Publications, 2006. – P. 53–222.
31. Woolf V. Orlando / Virginia Woolf. – L. : Wordsworth Editions, 1999. – 192 p.
32. Woolf V. Moments of Being / V. Woolf // A Haunted House and Other Short Stories. – Orlando : Mariner Books, 2002. – P. 103–111.
33. Woolf V. The Waves / Virginia Woolf. – L. : Wordsworth Editions, 2000. – 300 p.
34. Woolf V. Voyage Out / Virginia Woolf. – N. Y. : CreateSpace, 2011. – 346 p.

ПОНЯТІЙНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ БІНАРНОГО КОНЦЕПТУ NÄNE

ЛАЩУК О. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Відправною точкою для різноманітних досліджень у сучасній лінгвістиці є людина, спосіб її мислення, взаємодія з іншими людьми, об'єктами навколишньої дійсності, спроба реконструкції духовного універсу різних культурно-історичних спільнот. Лінгвістичні дослідження характеризуються антропологічною спрямованістю, яка розглядає мову як інструмент для пізнання дійсності. Її провідним напрямом є когнітивний підхід, який має на меті дослідження концептів. У межах зазначеного напрямку здійснюється дослідження бінарного концепту NÄNE як невід'ємної буттєвої характеристики німецької особистості, яка, пронизуючи її сутність, залишає свій вияв у внутрішніх процесах і станах та комунікативній поведінці, безпосередньо проявляючись у мовних засобах. У цьому полягає актуальність наукової розвідки.

Термін концепт у лінгвістиці не новий, але за останні десятиліття отримав нове трактування. Він досліджується в межах двох основних напрямів: лінгвокультурного та лінгвокогнітивного. Ці підходи до розуміння концепту не є взаємовиключними, вони різняться векторами: лінгвокогнітивний концепт має напрям від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний – навпаки: від культури до індивідуальної свідомості [3, с. 97]. Про концепти писали та продовжують писати Р. Джакендофф, Дж. Лакофф, А. Вежбицька, Д. С. Ліхачов, Р. М. Фрумкіна, Ю. С. Степанов, О. С. Кубрякова, А. Д. Шмельов, А. А. Залевська, І. А. Стернін, З. Д. Попова, В. І. Карасик, В. А. Маслова, Є. І. Морозова та ін.

Ми приєднуємось до думки науковців, які стверджують, що концепт – це багатовимірне ментальне утворення, у якому виділяються декілька якісно відмінних складових: понятійна, перцептивно-образна / асоціативно-образна / образна, ціннісна [1; 3; 5; 6].

Метою пропонованого дослідження є вивчення понятійного компонента бінарного концепту NÄHE та аналіз його вербальної реалізації на матеріалі німецькомовних лексикографічних джерел та електронного корпусу DWDS. Об'єктом дослідження є мовні одиниці для позначення концепту NÄHE. Мета роботи передбачає виконання ряду завдань: здійснити концептуальний аналіз семантичного простору слова-імені концепту, який вербалізує й об'єктивує концепт; виявити когнітивні сегменти, що формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю.

Аналіз словникових дефініцій є важливим етапом вивчення структури концепту. Лексична система, репрезентована в словниках, є відображенням специфіки мовної картини світу, у нашому випадку, мовної картини світу німців.

Тлумачні словники німецької мови *Duden* та *Wahrig* презентують концепт "NÄHE" як важливий елемент невербального спілкування, елемент навколишнього середовища та внутрішнього світу людини. Іменем концепту "NÄHE" виступає іменник *Nähe* та його сім'я: *Näherung, sich jmdm nähern, nahen, nahe, nahebei*.

Тлумачний словник за редакцією Дудена дає таке пояснення лексеми *Nähe*: 1. *geringe räumliche Entfernung: etw. aus der N. betrachten*. 2. *geringe zeitliche Entfernung: das Ziel, der Erfolg war in greifbarer N.* 3. *jmds. Nahsein; enge Beziehung: eine vertrauliche N.; jmds. N. suchen* [10, с. 645].

Стилістичний словник подає схожі конотації досліджуваного слова: *geringe räumliche, seltener zeitliche Entfernung: die N. der lauten Autostrasse stört ihm; jmds. N. (Nahesein) suchen (geh.); er fühlte die N. des Todes; sie wohnen in unmittelbarer N.; sich in jmds. N. aufhalten; er wollte seine Kinder immer in der N. haben; komm mir nicht in die N. (ugs.); übertr.: aus der N. betrachtet (genau besehen, bei kritischer Betrachtung), ist die Sache ganz anders; in greifbare N. gerückt* [13, с. 565].

В електронній енциклопедії Вікіпедія значення лексеми *Nähe* трактується так: 1) *geringe räumliche Entfernung, von einem bestimmten Punkt aus gesehen*; 2) *eine Zeit, die (von einem bestimmten Zeitpunkt aus gesehen) nicht weit in der Zukunft liegt*; 3) *enge persönliche oder soziale Verbundenheit*; 4) *Schiffbau, historisch: große, flach gebaute Fähren mit geringem Tiefgang* [8].

Схоже пояснення простежується в словнику німецької мови під редакцією Варіга: *geringe Entfernung, Nachbarschaft, unmittelbare Umgebung* [16].

Електронні ресурси інтернету надають ще такі значення лексеми: *Abstufung des Verwandtschaftsgrades* [17]; *eine enge (zwischenmenschliche) Beziehung: jmds. N. suchen* [15]; *in bezug auf innige Vertrautheit, Offenheit und Vertrauen: der wunderbare Mann... er scheint sich uns zu nahn, und bleibt uns fern (Goethe)* [17].

Отже, зазначені словники подають таку характеристику лексеми "NÄHE": [8; 10–17] 1) *geringe räumliche Entfernung, Abstand*; 2) *Nachbarschaft, unmittelbare Umgebung*; 3) *leibhaftig*; 4) *geringe zeitliche Entfernung (Boden-, Erd-, Körper-, Natur-, Ruf-, Zeitnähe)*; 5) *das Nahesein*; 6) *enge Beziehungen*.

Варіанти значення актуалізуються за допомогою мовних засобів своєї бінарної опозиції *DISTANZ (Entfernung, Abstand)*. У цьому ми вбачаємо прояви

бінарності концепту: існування одного явища неможливе без іншого та уже в своїй суті містить опонента.

У поєднанні з дієсловом *betrachten* та прийменником *aus* лексема отримує додаткове значення *Überprüfung, kritische Betrachtung*.

Етимологія слова представлена таким чином: *mittelhochdeutsch* “*næhe*”, *althochdeutsch* “*nâhî*”. *Das Wort ist seit dem 9. Jahrhundert belegt* [8]. Ця лексема фігурувала раніше у формі прикметника, виокремившись згодом в іменник.

Спираючись на отримані дані, лексеми, які об’єктивують концепт “NÄHE”, доцільно об’єднати у смислові блоки: 1) “NÄHE” як невелика просторова відстань; 2) “NÄHE” як вказівка на час; 3) “NÄHE” як вираз душевно-емоційного стану людини, близькості у стосунках.

Наше дослідження ми присвятили вивченню останнього смислового блоку (“NÄHE” як вираз душевно-емоційного стану людини). Інші значення багатозначного слова *die Nähe* ми вважаємо репрезентацією інших концептів. На думку М. А. Стерніної, слід керуватися денотативним принципом. Якщо значення відноситься до різних денотатів, то вони представляють неоднакові концепти [7, с. 114]. На нашу думку, лексема *die Nähe* є вербалізатором різних концептів. Аналізуючи словникові дефініції таких авторитетних джерел, як *Duden, Wahrig, Görner H. u. G. Kempcke* та електронні джерела помітно, що визначення, яке нас зацікавило, займає майже завжди останню позицію і містить найменше прикладів, що свідчить про неповне висвітлення цього смислу.

Під час аналізу дефініцій лексеми *Nähe* у словникових статтях вищезгаданих джерел нами були опрацьовані похідні слова (композиції, утворені шляхом злиття прикметника *nahe* та дієслів), які деталізують досліджуване значення. Наводимо відібрані приклади: ***nahegesinnt***, *partic. gesinnungsverwandt: dasz die nahegesinnten, die unter sich nicht einig sind, dann sogleich zusammentreten, wenn es gegen einen dritten entfernter gesinnten losgeht. Goethe* [17]; ***nahebringen***: a) *jmdm. bestimmte Kenntnisse vermitteln u. bei ihm Interesse, Verständnis für die Sache wecken*; b) *jmdn. mit einem anderen vertraut machen u. eine enge Beziehung zwischen ihnen entstehen lassen: gemeinsame Erinnerungen brachten sie einander nahe* [10, с. 645]; *das geht mir nahe ergreift, bewegt, rührt mich* [16]; ***nahegehen***: *innerlich stark treffen; einen tiefen Schmerz in jmdm. auslösen* [10, с. 645]; ***nahekommen*** *zu jmdm. in eine enge Beziehung treten*; ***nahelegen***: *jmdn. (indirekt) zu etw. auffordern, auf etw. hinlenken; empfehlen, raten*; ***naheliegen***: *jmdm. sogleich in den Sinn kommen; leichtverständlich > naheliegend*; ***nahen***: *sich jmdm. nähern* [10; 16]. Далі наводяться слова, утворені за допомогою вищого ступеня порівняння від прикметника *nah*, які характеризуються більшою мірою зацікавленості особи: ***näherbringen, näherkommen, näherliegen, näherliegend, näherstehen*** (*zu jmdm. in einer engeren Beziehung stehen*), ***nähertreten*** (*einer Sache sein Interesse zuwenden*) [10, с. 645]. Наступною сходинкою буде розгляд лексико-семантичних варіантів лише тих значень, які відносяться до концепту “NÄHE” як виразника душевно-емоційного стану людини: ***nah (e)*** – *wenig entfernt; eng, persönlich vertraut*; ***nahebei*** – *sehr nahe, ganz in der N.*; ***sich nähern*** – *in bestimmter Absicht mit jmdm. Kontakt aufnehmen, zu jmdm. in Beziehung treten; sich in eine bestimmte Richtung entwickeln u. sich dabei bis zur Identität angleichen*:

sich einem Ideal, einer Idee n.; sich anschmeicheln / anbieten / anvettermicheln; sich bei jmdm. lieb Kind machen [12, с. 508–509]; **Näherung (f)**: *Annäherung an einen exakten Wert* [8].

Отже, поняття близькості сприймається, головним чином, як дія з боку людини (більшість похідних слів представлена дієсловом), намагання наблизити до себе співрозмовника, яка має на меті декілька цілей. В одному випадку це буде щире переймання за долю іншої людини, що виражається в дружніх настроях, надання слушної поради, а з іншого боку передбачає певну мету, вигоду (втертись у довіру, підлецування (*anbieten*)). Захоплення спільним об'єктом, інтерес до однієї й тієї ж справи є визначальним чинником прояву близькості, об'єднуючим сегментом. Не слід применшувати й внутрішніх зусиль особистості до самовдосконалення (*sich einem Ideal nähern*) та намагання залучити якомога більше людей до справи, яка викликає у нас інтерес. Взагалі сам процес наближення сприймається таким, що не вимагає великих зусиль і є позитивно забарвлений (*naheliegend*). Проте надто велике емоційне сприйняття об'єктивного світу може призвести до негативних емоцій (*einen tiefen Schmerz in jmdm. auslösen*).

Аналіз синонімів та супровідних слів уможливорює створення мовномисленнєвого портрету предмета чи явища, що дозволяє інтерпретувати культурно значущі смисли.

Електронний словник німецької мови ХХ ст. відносить до засобів вербалізації даного концепту синоніми наведених лексем: 1. *Gemeinschaft, Seelenverwandtschaft, Verbundenheit, Vertrautheit*. 2. *Innigkeit, Intimität, Vertraulichkeit*. 3. *nahe Umgebung*. 4. *Nahesein* [8].

Абстрактні імена через свою сполучуваність репрезентують сутність, що стоїть за ними. Питання сполучуваності культурного концепту в тексті розглядає В. В. Левицький. На його думку, системний підхід до лексики доповнює вивчення ядерного складу мікросистеми дослідженням значень слів, що супроводжують концепт у тексті, їх побічних смислів й емоційних навантажень [4, с. 178]. Регулярна повторюваність того чи іншого слова-супровідника (не менше п'яти разів) свідчить про невивадковість такого явища і приписує відповідні якості (ознаки) концепту, що есплікується [2, с. 80].

Кожен сегмент концепту виводиться на основі слів-супровідників до доміантної лексеми *die Nähe*. Наприклад, сегмент внутрішня стабільність отримуємо зі сполучення лексеми *Nähe* з групою слів, об'єднаних спільним значенням стабільності, самоутвердження, впевненості в собі.

Проведений аналіз супровідних слів концепту "NÄHE" у досліджуваному німецькому корпусі [9] дає нам можливість моделювання концепту на основі виявлених когнітивних сегментів концепту, що сформувались значеннями супровідних до лексеми *die Nähe* слів. У результаті аналізу дібраного фактичного матеріалу з електронного корпусу DWDS нами виокремлено 7 когнітивних сегментів, що відтворюють понятійну специфіку концепту "NÄHE" німецькою лінгвостільною: 1) власні думки, переконання, цінності (*Meinungen, Gedanken, Überzeugungen, Werte*) відтворюють сутність особистості, тобто, це те, що визначає поведінку з оточенням і вказує на внутрішні порухи: *Ich werde nie müde, mich über unsere geistige Nähe zu*

wundern und daß wir uns auch äußerlich sehr ähnlich sind. – ZEIT, 1994 [9]; 2) розвиток інтересів, креативності, задоволення власних потреб (*eigene Interesse, Kreativität, Selbstbefriedigung*): *Keine Frage: die intime Nähe potenziert die Wirkung.* – ZEIT, 1998 [9]; 3) внутрішня стабільність, впевненість у собі (*Stabilität*) вказує на позитивний розвиток особистості, самоутвердження: *Nest der Nähe und Geborgenheit!* – ZEIT, 2008 [9]; 4) довірливість, близькість, ніжність, закоханість, тепло (*Intimität, Zärtlichkeit, Vertrautheit, Wärme, Liebe*) відображає найкращі стосунки з оточенням: *Sie stellen sofort Nähe und Vertrauen her.* – ZEIT, 2001 [9]; 5) комунікативність, зацікавленість, надійність, розрада (*Kommunikation, Zuverlässigkeit, Interesse, Ähnlichkeit, Tröstung, Freude*) відображає потребу в спілкуванні, яка зумовлена наявністю спільних інтересів, захоплень, схожість думок, небайдужість, дружелюбність, надійність: *Zielsicher suchen wir die wärmende Nähe der Gleichgesinnten und Gleichartigen.* – ZEIT, 1993 [9]; 6) професійність, готовність допомогти, позитивність у стосунках (*Professionalität, Hilfsbereitschaft, gute Beziehungen*): *Frauen suchen eher die Nähe zu Kollegen und Vorgesetzten, Männer halten Distanz.* – ZEIT, 2009 [9]; 7) норми етикету, критичність у поглядах (*Etikettnormen, Zurückhaltung*) відображає загальноприйняті в німецькій лінгвоспільноті установки, які покликані врівноважувати стосунки людей та забезпечувати комфортність існування окремої особистості в суспільстві: *Blüms Rotweinflasche ist zwar nichts anderes als ein Beispiel für unverkrampften Umgang zwischen Politikern und Medienvertretern; doch mancher Politiker pflegt Nähe und Vertrautheit so gezielt, daß der Satz “Nähe korrumpiert” seine Berechtigung hat – gerade im kleinen Bonn.* – ZEIT, 1991 [9].

Під час аналізу лексичних одиниць, які об’єктивують концепт “NÄHE” в німецькій мові та їх лексико-семантичних варіантів, які мають пряме відношення до концепту, а також спостереження за їх контекстуальним вживанням дало можливість встановити такі ознаки, які об’єднані в групи: 1) характеристики внутрішніх станів особистості: стабільність (*Stabilität, Selbstbefriedigung*), розвиток власних інтересів (*Interesse, Hobby, Kreativität*), побудова ієрархії цінностей, переконань (*Meinungen, Werte*); 2) зовнішні прояви: щирість, ніжність, довірливість, спільність у поглядах, готовність допомогти (*Intimität, Zärtlichkeit, Vertrautheit, Liebe, Hilfsbereitschaft, Ähnlichkeit*); 3) результат дії: позитивні емоції, гарний настрій, дружелюбність (*Freude, gute Stimmung*); 4) сфера поширення: сім’я, родина, дружні стосунки, професійна сфера (*Familie, Verwandtschaft, Freundschaft, Beruf*).

Отже, розуміння близькості співвідносяться в нашому дослідженні з проявами позитивного, довірливого, небайдужого ставлення до оточення. Це відображення в мові конгруентної особистості, коли вербальна й невербальна поведінка “відкрита”, щира, без натяків та легко зрозуміла для інших. Якщо людина конгруентна, вона стає більш доступною для інших, з нею легко знайти спільну мову, вирішити конфлікт та зав’язати взаємини. У концептуальній картині такої особистості відбувається формування ієрархії цінностей, які ми вважаємо вічними, високоморальними чеснотами, тобто такими, які сприяють розвитку досконалості в образі людини, і які мають своє вираження в мовній картині. Об’єктивація концепту “NÄHE” здійснюється

за допомогою позитивно маркованої лексики. У представленні й аналізі образного компонента концепту NÄHE вбачаємо перспективність дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства темномных лингвоконцептов / Сергей Григорьевич Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 214 с.
2. Єсипенко Н. Г. Об'єктивація абстрактного культурного концепту Freedom у художньому тексті / Н. Г. Єсипенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : “Філологічні науки”. – Вип. 8. – 2010. – С. 79–82.
3. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
4. Левицкий В. В. Слова-консоциации и побочный смысл : забытые идеи Г. Шпербера и К. О. Эрдмана / В. В. Левицкий // Методи аналізу тексту : [зб. наук. пр.]. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 165–181.
5. Приходько А. Н. Концепт как трехмерное ментальное образование / А. Н. Приходько // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : “Романо-германська філологія”. – Харків : Константа, 2006. – Вип. 49. – № 726. – С. 20–25.
6. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Школа “ЯРК”, 1997. – 824 с.
7. Стернина М. А. Лексема и концепт / М. А. Стернина // Значение. Смысл. Концептосфера : [межвуз. сб. науч. тр.]. / [под. ред. И. А. Стернина, А. С. Кравеца]. – Воронеж : “Истоки”, 2009. – С. 114–116.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

8. Das freie Wörterbuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://de.wiktionary.org/wiki/>
9. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache des 20. Jahrhunderts [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dwsds.de>
10. Duden. Bedeutungswörterbuch / [hrsg. von Matthias Wermke, Kathrin Kunkel-Razum, Werner Scholze-Stubenrecht]. – Mannheim : Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, 2002. – 1103 S.
11. Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / [hrsg. von Dudenredaktion unter der Leitung von Wolfgang Worsch]. – 3. Auflage. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2008. – 959 S.
12. Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter : Synonymwörterbuch der deutschen Sprache / [hrsg. u. bearb. von Wolfgang Müller]. – 2. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1997. – 858 S.
13. Duden. Stilwörterbuch der deutschen Sprache / [hrsg. von Dudenredaktion]. – 8. Auflage. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2001. – 979 S.
14. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache / [hrsg. von H. Görner und G. Kempcke]. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1980. – 643 S.

15. The free Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://de.thefreedictionary.com>
16. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / Gerhard Wahrig. – 7. Auflage. – München : Bertelsmann Lexikon Institut, 2000. – 1451 S.
17. Wörterbuchnetz [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://woerterbuchnetz.de>

КОНЦЕПТ РЕЗУЛЬТАТ У СИНТАКСИЧНИХ СТРУКТУРАХ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ ДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

ОВЧИННІКОВА І. І.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Звернення лінгвістичних досліджень до антропоцентричного принципу є важливим етапом переходу не лише від формально-граматичних до концептуально-семантичних пошуків сутності мовних явищ, а й до розгляду мови “передусім відповідно до її ролі для людини, її призначення у життєдіяльності, до її функцій у розвитку людської діяльності та її вдосконаленні”. Це означає, що сучасні лінгвістичні дослідження акцентують на розгляді таких категорій, які є ментальним відображенням результатів людської життєдіяльності.

Буття людини організоване її діяльністю. Діяльністю, у свою чергу, є специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, включаючи самого себе й умови свого існування. У діяльності людина створює предмети матеріальної і духовної культури, застосовує свої здібності, змінює навколишнє середовище, удосконалює суспільство і його складові тощо. Внутрішня активність, яка спонукає людину до діяльності, має свої особливості й визначена наявністю потреб, мотивів, бажань, на задоволення яких, власне, ця діяльність і спрямована. Одним із основних регуляторних компонентів людської діяльності є її мета – складна й об’ємна концептуальна категорія, базована на усвідомленому передбаченні бажаного результату діяльності, яке зумовлює пошук засобів і шляхів його досягнення [5, с. 371].

Як масивний, фактично всеохопний ментальний категорійний концепт, мета об’єктивується в мові. Лінгвістичні дослідження, присвячені одиницям – репрезентантам цієї універсальної категорії, засвідчують, що мета може бути виражена за допомогою надзвичайно великої кількості мовних засобів – як лексичних, так і морфологічних, синтаксичних, текстових тощо. Їхній добір зумовлений потребами мовця передати значення й “занурити” реципієнта у той зміст, який передбачає пояснення доцільності людської діяльності загалом і дій, виконаних індивідом у тій чи іншій ситуації, зокрема, адже “мета є організаційним началом великого комплексу понять, які стосуються діянь людини і водночас мета спонукає до дії” [1, с. 15].